

Miroslav Števík

HAJTOVKA A HAJTOVKY

Výskum vývinu stredovekého osídlenia Spiša priniesol v posledných rokoch viacero pozoruhodných poznatkov, ktoré významne posúvajú naše poznanie o sídliskových pomeroch v spomínanom regióne pred stáročiami¹. K výrazným zmenám z pohľadu rozsahu osídlenia v Ľubovniansko-podolínskej oblasti došlo počas kolonizácie na nemeckom práve, ktorá tu začala v poslednej tretine 13. storočia a svoj vrchol dosiahla v prvej polovici 14. storočia. Už okolo roku 1270 prešlo na nemecké právo Hniezdne, nesporne najneskôr v sedemdesiatych rokoch 13. storočia Podolíniec² a v tomto čase pravdepodobne i Stará Ľubovňa³. Po roku 1286 sa v susedstve Hniezdného vyvinuli pravdepodobne Forbasy⁴, po roku 1288 v blízkosti Podolínce Nižné Ružbachy⁵. Medzi sídlami, ktoré v Ľubovniansko-podolínskej oblasti vznikli na nemeckom práve počas prvej polovice 14. storočia patrila i dedina *Haichen*. V písomných prameňoch sa s ňou stretáme v roku 1343 v listine, ktorou uhorský kráľ Ľudovít I. udelil mestské výsady podľa košických výsad Starej Ľubovni a vymedzil mestský majetok v rámci míľového pásma⁶. Východná hranica Starej Ľubovne je tu opísaná nasledovne:

...et veniret ad ripam vocatam Szolain (Sulínsky potok) ascendendo directe in eadem ripa usque ad verticem montis Platani [Široký vrch] ex opposito castris, descendendo directe, ubi incipit aqua Forloren Seiffen [Maslienka]; ibi incipit meta ville Haichen [tu začínajú hranice dediny Haichen], descendendo in eodem rivulo usque ad planitiem postponendo rivulum, vertendo se ad manum sinistram sub monte circa metas Haychen [popri hranici Haichenu] eundo usque ad fluvium Poprad [rieka Poprad]...

Z uvedeného vyplýva, že chotár dediny *Haichen* susedil na západe s územím Starej Ľubovne (potok Maslienka) a na východe s Chmeľnicou. Pomerne malému chotáru dediny *Haichen* dominoval vrch, ktorý v súčasnosti poznáme pod názvom Nemecký

¹ M. Števík, *Pustnutie a zánik písomne doložených sídiel v stredoveku a začiatkom novoveku na Hornom Spiši (povodie Popradu a Dunajca)*, [in:] *Spiš v 12. a 13. storočí*, ed. M. Števík, v tlači.

² J. Kurtyka, *Starostwo spiskie*, [in:] *Terra Scepusiensis*, ed. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča – Wrocław 2003, s. 490–505.

³ M. Števík, *K dejinám hradu Ľubovňa a Starej Ľubovne*, [in:] M. Števík, M. Timková, *Dejiny hradu Ľubovňa, Stará Ľubovňa 2005*, s. 10–11.

⁴ *Ibidem*, s. 12.

⁵ Kurtyka, *op. cit.*, s. 492.

⁶ *Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238–1350) I*, ed. E. Juck, Bratislava 1984, s. 135–136. Na základe nedávno publikovaných prameňov (*Lustracja województwa krakowskiego 1659–1664 II*, ed. A. Falniowska-Gradowska, F. Leśniak Warszawa 2005, 710) sa prikláňame k datovaniu vydania predmetnej listiny k roku 1343. V doterajších svojich prácach sme vychádzali z datovania k roku 1364 na základe štúdie B. Varsík, *Vznik a rozvoj miest na Slovensku v 13. a 14. storočí*, „Historický časopis“, VI: 1958, s. 186.

vrch (842 m n. m.). V minulosti sa tento vrch nazýval Lysá hora (napr. v roku 1822)⁷. Podľa doterajšieho stavu poznania sa sídlo naposledy spomína v roku 1408 pod názvom *Deuchendorf / Deuchenhau* v listine, ktorou uhorský kráľ Žigmund Luxemburský podaroval ľubovnianske a podolínske panstvo Imrichovi z Perína⁸. Koncom 16. storočia sa v lustrácii spišského starostovstva *Heichen* uvádza ako *prédium*⁹, t.j. územie zaniknutej obce. Aký bol však vývoj tohto sídla medzi začiatkom 15. a koncom 16. storočia? Nezachovali sa o ňom žiadne písomné správy z tohto obdobia? Kedy došlo k jeho spustnutiu? O sídelných pomeroch v ľubovniansko-podolínskej oblasti sa predsa z polovice 16. storočia, presnejšie z roku 1564, zachovali presné záznamy¹⁰. Z týchto záznamov jednoznačne vyplýva, že dedina s názvom *Heichen* už v tomto čase neexistovala. Nebola však jediným spustnutým sídlom v okolí hradu Ľubovňa v polovici 16. storočia. A ako to dokazuje obsah spomínanej lustrácie z roku 1564, polia a lúky ležiace na územiach zaniknutých obcí boli naďalej obrábané, resp. kosené, teda hospodársky využívané¹¹. A čo je dôležité, tieto lokality (pozemkové majetky) si zachovali pomenovania po zaniknutých sídlach. V lustrácii sa píše:

*Praedium Lubowliense, do którego są pola 3 różne: jedne więtsze, drugie mniejsze. Item są też 3 spustoszałe, których pola orzą i łąki koszą do folwarku zamkowego Haithowki, Piotrowany, Lithmanowa*¹².

Názvy troch spustnutých polí dokumentujú zánik troch stredovekých sídiel pred rokom 1564. Už pred rokmi sme si kládli otázku, prečo sa medzi spustnutými sídlami ľubovnianskeho panstva spomína pozemkový majetok Hajtovka, ktorý predsa ležal v Šariši a bol súčasťou panstva Plaveč¹³. Šarišská Hajtovka sa v rokoch 1561 a 1569 uvádzala ako *predium Haythofka*, resp. *prediorum Haythoka*¹⁴. Obdobnú otázku sme si kládli aj v súvislosti s iným záznamom zo 16. storočia. V roku 1537 za prítomnosti staroľubovnianskeho richtára Jakuba Sutora a štyroch prísazných došlo k dohode medzi Jakubom Lomnickým, notárom hradu Ľubovňa a ľubovnianskym mešťanom Martinom Czipszerom. Czipszer predal Lomnickému zem, ležiacu pri rieke Poprad, smerom na dedinu *Haytofky*, za čo Jakub Lomnický zaplatil 7 uhorských zlatých, 3 štvrtky ovsu v poli a 1 cent soli¹⁵. V tomto čase už šarišská Hajtovka mala byť spustnutým sídlom¹⁶!

⁷ Kriegsarchiv Wien, Die Zweite Militärische Vermessung, B IX a 1124.

⁸ Budapest, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár (ďalej len MOL DI), 9434; J. Beňko, *Najstaršie písomné doloženie obcí okresu Stará Ľubovňa*, „Nové obzory“, 31: 1990, s. 32.

⁹ J. Beňko, *Osídlenie severného Slovenska*, Košice 1985, s. 172, pozn. 244.

¹⁰ *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, ed. J. Małecki, Warszawa 1962, s. 178–192.

¹¹ *Ibidem*, s. 180.

¹² *Ibidem*.

¹³ F. Uličný, *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice 1990, s. 85.

¹⁴ *Ibidem*, s. 394.

¹⁵ V. Mislovičová, *Súdna právomoc Starej Ľubovne v zrkadle najstaršej mestskej knihy*, „Z minulosti Spiša“, VII-VIII/2001, s. 85. Autorka v štúdiu píše o Hajtovke. V originálnom zázname sa však píše: *circa fluvium Poprad versus villa Haytofky*. Za poskytnutie originálneho záznamu ďakujem Mgr. Františke Marcínovej, archivárke Ľubovnianskeho múzea.

¹⁶ Uličný, *op. cit.*, s. 84-85.

Nehovoriac o tom, že od územia okolo rieky Poprad patriaceho Starej Ľubovni nevidieť šarišskú Hajtovku. Tá je odtiaľ vzdialená cca 5 kilometrov. Ktorého sídla sa potom týkali záznamy z rokov 1537 (*villa Haytofky*) a 1564 (*pole spustoszale Haithowki*)? Odpoveď na túto otázku sa podarilo získať na základe zachovaného chotárneho názvu Hajtovky na území dnešného mesta Stará Ľubovňa¹⁷. Tento názov sa vzťahuje na pole a lúku, ktoré sa nachádzajú na pôvodnom chotári stredovekej obce *Haichen*! Dedina Hajtovky (*villa Haytofky*, 1537) je alternatívnym pomenovaním sídla doloženého v stredoveku ako *villa Haichen* (1343), resp. *Deuchendorf* (1408). Teraz už je možné viac povedať o vývine dediny, ktorá v minulosti existovala v susedstve Starej Ľubovne. Vyvinula sa na nemeckom práve v prvej polovici 14. storočia. Písomne je doložená v roku 1343 nemeckým názvom *villa Haichen*¹⁸, v roku 1408 ako *Deuchendorf / Deuchenhau*¹⁹ a v roku 1537 v tvare *villa Haytofky*²⁰. Obec zanikla po roku 1537 a v roku 1564 sa spomína už iba pozemkový majetok – spustnuté pole *Haithowki* na bývalom chotári zaniknutej dediny²¹. Predmetom ďalšieho výskumu by sa malo stať presné lokalizovanie zaniknutého sídla. Zvlášť, ak sa v súčasnosti na bývalom chotári zaniknutej obce pripravuje rozsiahla výstavba domov.

Je žiaduce ešte povedať pár slov o ďalšom osude pozemkového majetku zaniknutej dediny Hajtovky. Toto územie bolo pusté, t.j. bez sídliska od polovice 16. storočia až do druhej polovice 18. storočia²². V závere 18. storočia sa tu v rámci tzv. jozefínskej kolonizácie vyvinulo sídlo Jozefovce (*Josephsdorf – Joseffalva – Josephivilla – Josefowce*)²³. Podľa podrobného plánu okolia hradu Ľubovňa²⁴ z roku 1813 osada *Zadek* ležala pôvodne mimo chotára zaniknutej obce Hajtovky. Až časom sa zástavba Podsadku rozšírila i na ľavý breh potoka Maslienka, kde medzitým došlo v administratívnom zmysle k zániku Jozefoviec, ktorých obyvatelia (švábski kolonisti) sa odsťahovali do Ružbách a Lackovej²⁵. Každopádne, pre lokalitu, kde sa pripravuje rozsiahla výstavba domov by bolo žiaduce, aby sa zachovalo pomenovanie Hajtovky. Obyvateľom Starej Ľubovne i lokality Hajtovky by v budúcnosti tento názov pripomínal skutočnosť, že tu pred stáročiami existovalo rovnomenné sídlo.

¹⁷ I. Findrová, M. Majtán, *Geografické názvy okresu Stará Ľubovňa*, Bratislava 1989, s. 11. Za upozornenie ďakujem pracovníkovi Ľubovnianskeho múzea Ing. Viliamovi Štefančíkovi.

¹⁸ *Výsady I*, s. 136.

¹⁹ MOL DI 9434.

²⁰ Levoča, Štátny archív Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, Magistrát mesta Stará Ľubovňa, Mestská kniha 1513 – 1583, i. č. 8, f.118b.

²¹ *Lustracja*, s. 180.

²² Števík, *K dejinám*, op. cit., s. 102; Porovnaj F. Fetko, *Mapové zobrazenie Seegera von Durrenberga a jeho pramenná hodnota pre novoveké dejiny Spiša so zreteľom na Starú Ľubovňu*, „Sandecko-spišské zošity“, 4: 2009, s. 127.

²³ J. Lipszky, *Repertorium*, Wien 1808, s. 279.

²⁴ I. Chalupecký, M. Smetana, Hrad Ľubovňa, s. 12. Ivan Chalupecký datoval plán podmienenčne k roku 1790. Názvy dvoch sídiel Jozefovce a Francovce sú zrejme na pláne prehodené, keďže nekorešpondujú s údajmi na iných mapách zo začiatku 19. storočia.

²⁵ A. Wanhoff, *Hogarten, die östlichste deutsche Siedlung der Oberzips*, „Karpätenjahrbuch“, 29: 1978, s. 55, 56.

Uvedená skutočnosť kompletizuje zoznam sídiel, ktoré boli súčasťou zálohovanej časti Spiša v 15. storočí, teda z obdobia, z ktorého chýbajú súhrnné zoznamy sídiel nachádzajúcich sa na ľubovnianskom a podolínskom hradnom panstve. Na ľubovnianskom hradnom panstve vtedy existovali dediny: Jakubany, Nová Ľubovňa, Chmeľnica, Haichen [Hajtovky], Jarabina, Litmanová, Petrova Ves, Kamienka, Lacková, Forbasy. Na podolínskom hradnom panstve: Vyšné Ružbachy a Nižné Ružbachy. Viaceré z týchto sídiel časom spustli (Jakubany, Haichen [Hajtovky], Litmanová, Petrova Ves, Lacková), niektoré sa podarilo obnoviť (Jakubany, Litmanová, Lacková)²⁶.

Pohľad na hrad Ľubovňa z Nemeckého vrchu, ktorý v minulosti ležal na území zaniknutej obce Hajtovky (fot. M. Števík)

HAJTOVKA I HAJTOVKY

W przeszłości na pograniczu między historycznymi komitatami – spiskim i szaryskim – istniały dwie osady o niemal identycznej nazwie. Dotąd w pracach historycznych nazwy Hajtovka, Hajtovky utożsamiano z szaryską gminą Hajtovky. W rzeczywistości chodziło o dwie samodzielne osady. Jedna znajdowała się w Szaryszu; w średniowieczu należała do majątku grodzkiego Pławiec (Plaveč), druga na Spiszu, będąc częścią majątku grodzkiego Lubowla.

W XIV wieku pod zamkiem lubowelskim rozwinęła się wieś Haichen. Jej nazwą alternatywną stało się od XV wieku określenie Hajtovky. Po raz ostatni wspomniana została w sąsiedztwie Starej Lubowli w roku 1537. Około połowy XVI wieku wieś Haichen (Hajtovky) opustoszała. Od tego czasu wspomina się o niej jako o *praedium* (folwark). W końcu wieku XVIII na terenie dawnej osady rozwinęła się wieś Jozefovce, która jednak wkrótce zanikła. W XIX wieku na ziemi dawnej wsi rozszerzyły się zabudowania Podsadka. Jako ślad po nieistniejącej średniowiecznej osadzie na terenie Podsadka zachowała się po dziś dzień nazwa parceli Hajtovky.

Przekład: *Ryszard Grzesik*

²⁶ Podrobnejšie o vývine jednotlivých sídiel M. Števík, *Pustnutie a zánik písomne doložených sídiel v stredoveku a začiatkom novoveku na Hornom Spiši (Povodie Popradu a Dunajca), [in:] Spiš v 12. a 13. storočí*, ed. M. Števík, v tlači.

Spišský zálloh (15. storočie)

